

НЕ-ЛЮДСЬКИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ВИКЛИК ФІЛОСОФІЇ: ВІД КРИТЕРІЇВ МИСЛЕННЯ ДО ТЕХНО-ГУМАНІСТИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

Лебедь Д. Ю.

PhD, старший викладач

Вінницький національний технічний університет

Вінниця, Україна

4e15b.lebyd@gmail.com

Анотація. У дослідженні обґрунтовано, що поява небіологічних систем, здатних до складної інтелектуальної поведінки, є самостійним викликом для філософії, який виходить за межі суто технічної проблематики. Запропоновано критерії розрізнення природного, штучного та гібридного субстратів мислення, проаналізовано епістемологічні труднощі інтерпретованості алгоритмічних рішень у зіставленні зі східною логікою та західним раціоналізмом. Окрему увагу приділено техно-гуманістичному осмисленню злиття людини й машини: показано, як західні ідеї трансгуманізму корелюють зі східними уявленнями про безсмертя та реінкарнацію, а також окреслено східний і західний сценарії постгуманістичної антропології майбутнього.

Ключові слова: не-людський інтелект, критерії інтелекту, гібридний субстрат мислення, техно-гуманізм, постгуманістична антропологія, трансгуманізм.

Abstract. The study substantiates the claim that the emergence of non-biological systems capable of complex intellectual behavior poses a distinct philosophical challenge that extends beyond purely technical issues. Criteria for distinguishing between natural, artificial, and hybrid substrates of thought are proposed, and the epistemological difficulties regarding the interpretability of algorithmic decisions are analyzed in the context of Eastern logic and Western rationalism. Particular attention is paid to the techno-humanist interpretation of the human-machine merger: the study demonstrates how Western ideas of transhumanism correlate with Eastern concepts of immortality and reincarnation, while also outlining Eastern and Western scenarios for the posthumanist anthropology of the future.

Keywords: non-human intelligence, criteria of intelligence, hybrid substrate of thought, techno-humanism, posthumanist anthropology, transhumanism.

Вступ

Поява систем штучного інтелекту (ШІ), здатних до складної інтелектуальної поведінки – генерації текстів, розв'язання нестандартних задач, імітації міркування, – ставить перед філософією питання, яке виходить далеко за межі технічної інженерії: що взагалі дозволяє називати певну систему «інтелектуальною», якщо ця система не є людиною [1, 8]? Дотепер поняття інтелекту вибудовувалося майже виключно навколо людського випадку – з опорою на свідомість, інерційність і біологічний субстрат мозку [9, 10]. Постановка небіологічного, «не-людського» інтелекту вимагає перегляду самих критеріїв, за якими ми впізнаємо мислення, а також ставить нові антропологічні питання: що станеться з людською самототожністю в світі, де інтелект перестає бути винятково людською властивістю [2, 7].

Актуальність теми посилюється тим, що технологічний розвиток випереджає філософське осмислення: інженерні критерії «успішності» моделі підміняють собою питання про природу інтелекту як такого [1, 3]. Водночас західна й східна філософські традиції історично по-різному відповідали на питання про межі та критерії мислення, тому їхнє зіставлення дає продуктивну методологічну рамку для аналізу не-людського інтелекту [4, 5].

Питання критеріїв інтелекту та меж алгоритмічного пізнання розробляється в західній аналітичній філософії свідомості є тест Тюрінга [8], аргумент «китайської кімнати» Джона Серля [10], теорія свідомості Девіда Чалмерса [9], а також у сучасній філософії техніки, що досліджує епістемологічну непрозорість нейромережевих систем [3]. Паралельно розвивається компаративний напрям, який залучає буддійську логіку та вчення про залежне виникнення [4], даоське поняття у-вей і конфуціанську модель впорядкованого пізнання [5] для переосмислення природи не-людського мислення. Окремий масив досліджень присвячено техно-гуманізму й постгуманістичній антропології – від класичних робіт з трансгуманізму [6] до східних концепцій безперервності духу [4, 5]. Проте цілісного зіставлення критеріїв інтелекту з антропологічними наслідками техно-гуманізму у вітчизняному дискурсі досі бракує.

Мета роботи полягає у визначенні філософських критеріїв, за якими не-людський інтелект може бути відрізнений від суто інструментальної обчислювальної системи, та розкритті антропологічних наслідків техно-гуманістичного зближення людини й машини у порівнянні західної та східної традицій.

Результати дослідження

Критерії інтелекту поза людським контекстом. Що робить інтелект «інтелектом», якщо він не є людським? Порівняльний аналіз дає змогу виокремити щонайменше три критерії: здатність до автономного цілепокладання, наявність внутрішньої моделі себе та спроможність породжувати справді нове, а не лише рекомбінувати наявні дані [1, 9]. Ці критерії дозволяють розрізнити три субстрати мислення: природний, штучний та гібридний – такий, що виникає у взаємодії людини й

алгоритму у режимі співтворчості з мовною моделлю [2]. Жодна із сучасних систем ШІ не задовольняє всі три критерії одночасно, що й дозволяє класифікувати їх переважно як гібридний або перехідний субстрат, а не повноцінний аналог людського мислення [2, 10].

Окрему проблему становить непрозорість рішень нейромережових систем: навіть розробники не завжди можуть пояснити, чому модель дійшла того чи іншого висновку [3]. Західний раціоналізм традиційно вимагає дискурсивного обґрунтування знання, тоді як східна логіка – зокрема буддійська вища трансцендентальна інтуїтивна мудрість та даоське інтуїтивне осягнення – визнає цінність безпосереднього, не завжди вербалізованого розуміння [4, 5]. Зіставлення цих моделей дає підстави формувати критерії довіри до не-пояснюваних рішень ШІ не лише на прозорості алгоритму, а й на перевірній практикою надійності – підхід, ближчий до східної епістемологічної традиції, ніж до класичного західного раціоналізму [3, 5].

Машинне навчання та людська інтуїція. Порівняння механізмів машинного навчання з природою людської інтуїції виявляє структурну подібність: обидва процеси спираються на неявне, важко формалізоване узагальнення досвіду [3]. Проте машинне навчання залишається статистичним виведенням закономірностей із даних, тоді як людська інтуїція, за східною традицією, вкорінена в цілісному, недискурсивному досвіді буття [4]. Це розрізнення є ключовим аргументом на користь того, що ШІ у сучасному вигляді відтворює формальну структуру інтуїтивного судження, але не його екзистенційний ґрунт [9, 10].

Техно-гуманізм і антропологія майбутнього. Зближення людини й машини актуалізує компаративний аналіз ідей трансгуманізму (Захід) [6] та вчень про безсмертя й реінкарнацію (Схід) [4, 5] у контексті цифрового завантаження свідомості. Якщо західний трансгуманізм здебільшого мислить подолання смертності як перенесення свідомості на інший субстрат за збереження тотожності «я», то східні традиції пропонують модель трансформованої, а не тотожної безперервності – ідея, яка радикально змінює саму постановку питання про «безсмертя» в цифрову епоху [4]. Відповідно вимальовуються два сценарії постгуманізму: західний, орієнтований на технологічне розширення й збереження індивідуальної ідентичності, та східний, що мислить людину в екосистемі ШІ як частину ширшого потоку буття, де межі індивідуального «я» менш жорсткі [5]. У цьому контексті постає й питання «екології духу» – збереження внутрішньої цілісності людини в дедалі більш цифровізованому світі [7].

Моральний статус небіологічних агентів. Визнання за ШІ хоча б часткового статусу не-людського інтелекту ставить питання про його моральний статус і про етичні упередження, закладені в алгоритмах через дані навчання [3]. Порівняння західних і східних моделей довіри до технологій показує: перша спирається на індивідуальну автономію й контрольованість системи, друга – на вбудованість технології у ширшу мережу соціальних і природних зв'язків. Обидві

моделі є частковими відповідями на те саме антропологічне питання – яке місце людина залишає за собою поруч зі штучним розумом [2, 7].

Висновки

Сучасні системи штучного інтелекту не задовольняють повною мірою жодного з визначених критеріїв повноцінного інтелекту – автономного цілепокладання, самореференції та здатності до фундаментального продукування нового. Це дає підстави позиціонувати їх не як самостійний аналог людського розуму чи суто інструментальний обчислювальний механізм, а як гібридний, перехідний субстрат мислення, що функціонує в режимі співтворчості й взаємодії з людиною.

Проблема епістемологічної непрозорості алгоритмічних рішень демонструє обмеженість класичного західного ідеалу дискурсивного обґрунтування знання. Залучення категоріального апарату східної епістемології дозволяє сформувати нову методологічну рамку довіри до алгоритмів, базовану на практичній достовірності результатів, а не лише на прозорості внутрішньої структури коду.

Техно-гуманістичне розмивання меж між людиною та машиною виявляє концептуальну розбіжність між західним та східним світоглядними сценаріями постгуманістичної антропології. Якщо західна трансгуманістична традиція фокусується на збереженні індивідуальної тотожності та суб'єктності при технологічному розширенні, то східний підхід мислить суб'єкта як частину динамічного потоку буття, пропонуючи модель трансформованої безперервності духу.

Осмислення морального статусу небіологічних агентів та розбудова довіри до них потребують синтезу індивідуалістично-контролюючого та реляційно-мережевого етичних підходів. Перспективи подальших розробок полягають у формуванні операційних критеріїв оцінювання гібридного інтелекту на засадах пропонованого компаративного кроскультурного аналізу.

Література

1. Бостром Н. Суперінтелект. Стратегії і небезпеки розвитку розумних машин / Нік Бостром; пер. з англ. А. Іщенко. — Київ: Наш Формат, 2020. — 408 с.
2. Тегмарк М. Життя 3.0. Доба штучного інтелекту / Макс Тегмарк; пер. з англ. З. Корабліної. — Київ: Наш Формат, 2019. — 432 с.
3. Floridi L. The Ethics of Artificial Intelligence: Principles, Challenges, and Opportunities / Luciano Floridi. — Oxford: Oxford University Press, 2023. — 296 p.
4. Hershock P. D. Buddhism and Intelligent Technology: Toward a More Humane Future / Peter D. Hershock. — London: Bloomsbury Academic, 2021. — 248 p.
5. Hui Y. The Question Concerning Technology in China: An Essay in Cosmotechnics / Yuk Hui. — Falmouth: Urbanomic, 2016. — 336 p.

6. Kurzweil R. The Singularity Is Near: When Humans Transcend Biology / Ray Kurzweil. — New York: Viking, 2005. — 652 p.
7. Harari Y. N. 21 Lessons for the 21st Century / Yuval Noah Harari. — New York: Spiegel & Grau, 2018. — 372 p.
8. Turing A. M. Computing Machinery and Intelligence / Alan M. Turing // Mind. — 1950. — Vol. 59, No. 236. — P. 433–460.
9. Чалмерс Д. Свідомий розум: у пошуках фундаментальної теорії / Девід Чалмерс; пер. з англ. В. М. Богомолова. — Київ: Ніка-Центр, 2020. — 512 с.
10. Searle J. R. Minds, Brains, and Programs / John R. Searle // Behavioral and Brain Sciences. — 1980. — Vol. 3, No. 3. — P. 417–424.